

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИАГНОСТИКА ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Зерттеу барысында педагогикалық диагностика тек педагогикалық қызметтің бастапқы, орталық және қорытынды буыны ғана емес, сонымен қатар қазіргі мектептегі басқарудың қажетті құрамдас бөлігі екені анықталды. Бұл қағидатты жағдай педагогикалық диагностика тек функция, шарт, басқару құралы ғана емес, оның қажетті компоненті деп айтуға мүмкіндік берді. Педагогикалық диагностика басқару компоненті ретінде біз қазіргі заманғы мектепте басқару субъектілерінің объектілерді бағалау және болжау мақсатында олардың жағдайын бақылау бойынша қызметінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады, олардың негізінде басқару процесі жетілдіріледі.

Сонымен қатар мақалада диагностиканың тиімділігімен қатар басқаруды құруда директорға оқу-тәрбие процесін құруда жоғары нәтижелер алуға мүмкіндікті болжау құралы екендігі тілге тиек етіледі. Педагогикалық диагностика проблемалардың мәніне терең енуге, оларды шешуге қол жеткізуге, олардың пайда болуының алды алуға мүмкіндік береді және егжей-тегжейлі зерттеуді талап ететін оқу-тәрбие процесінің

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI ARAŞTIRMA-
LARI DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
TURKISH WORLD STUDIES
CİLT 3 / SAYI 1 / OCAK
2020

Sorumlu Yazar

Corresponding Author

Жанартай КОБДИКОВА
Ұлпан ДІНСЛАМОВА
Педагогика ғылымдарының
докторы, Проф.м.а., Қазақ
Ұлттық Қыздар
Педагогикалық
Университеті,
Алматы/Қазақстан
2-курс магистранты, Қазақ
Ұлттық Қыздар
Педагогикалық
Университеті,
Алматы/Қазақстан,
U_1_y_a@inbox.ru

Gönderim Tarihi

Recieved

06.11.2019

Kabul Tarihi

Accepted

16.01.2020

Atf

КОБДИКОВА, Жанартай,
ДІНСЛАМОВА, Ұлпан
(2020). “Педагогикалық
Диагностика Қазіргі
Мектептегі Басқарудың
Құрамдас Бөлігі Ретінде”,
*Uluslararası Türk Dünyası
Araştırmaları Dergisi*, (3/1),
31- 46

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

түйіндерін ажыратуға көмектесетін құрал екендігі ашып көрсетіледі.

Кілт сөздер: педагогикалық диагностика, ұжымдық рефлексия, білім беру мазмұны, оқыту технолоиялары, білім беру процесінің субъектілері.

PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS AS COMPLETED PART IN SCHOOL MANAGEMENT

Abstract

The study found that pedagogical diagnostics is not only the primary, central and final link of pedagogical activity, but also necessary component of management in a modern school. This principle allowed us to assert that pedagogical diagnostics is not just a function, a condition, a means of management, but its necessary component. Pedagogical diagnostics as a component of management is understood as an integral part of activities by subject management in the modern school to monitor the state objects, in order to assess and forecast, on the basis of which the management process is improved.

In addition, the article says that along with the effectiveness of diagnostics, in the creation of management, the Director is a means of predicting the possibility of obtaining high results in the creation of the educational process. Pedagogical diagnostics is revealed that allows to penetrate deeper into the essence of problems, to achieve their solution, to get a predisposition to their appearance and helps to distinguish the nodes of the educational process that require detailed research.

Keywords: pedagogical diagnostics, collective reflection, the content of education, teaching technologies, subjects of the educational process.

Кіріспе

Педагогикалық диагностика - педагогикалық ғылымның бір саласы және сонымен қатар практикалық педагогиканың негізгі формасы болып табылады. Қазіргі жалпы ғылыми көзқарасқа сүйенсек, «диагностика» дегеніміз- белгілі бір объектінің ахуалын танып білу немесе оның тәртібінің болжауы мен сол тәртібіне әсер етуінің мүмкіншіліктері туралы шешім қабылдау мақсатында сол объектінің негізгі параметрлерін тез тіркеу жолымен содан кейін оны белгілі бір диагностикалық категорияға жатқызу жүйелерін тану болып табылады. Білім беру процесіндегі педагогикалық процесс объектісінің жағдайын анықтауға және оның одан әрі дамуын болжауға, осы жағдайдың себептерін анықтауға, сондай-ақ зерттелетін объектінің одан әрі даму перспективаларын

анықтауға бағытталған әдістер мен принциптерді қамтиды. Диагностика педагогикамен тығыз байланысты болғандықтан, оның білім беру процесімен, яғни қазіргі заманғы мектепте басқарумен тығыз байланысты деп айтуға толық негіз бар (Алфорова, 1994: 34-41). Профессор Ю. В. Васильевтің басқаруда тек сыртқы құбылыстар мен процестерді зерттеумен ғана шектелмей, оның ішкі құрылысына да баса мән беру керек деген пікірімен толықтай келісемін. Бірақ бұл үшін мектепте басқаруды оқу-тәрбие процесінің іс әрекетінен туындаған тұлға қызметі деп түсіну керек. Диагностика-бұл объектінің ішкі құрылысын анықтауға, сипаттау мен талдауға бағытталған танымның ерекше әдісі, соның негізінде "объектінің одан әрі жұмыс істеу және даму жолдарын анықтау мақсатында болжамдық ұсынымдар беріледі.

Бастапқыда әрекет ететін, содан кейін талдау жасайтын басқару практикасы талдамалық жұмыстарды жүргізу практикасына орын береді, басқарушылық шешімдерді қабылдау және іске асыру алдында болады. Бұл ретте заманауи мектепті басқару әлеуметтік-логикалық зерттеу элементтеріне сүйенеді. Д.Ю.Проخورов диагностиканың негізгі айырмашылықтарын атап көрсетті, олар: біріншіден, диагностика жүргізу кезінде объект ретінде оның элементтері мен бөлітері емес, пәндік зерттеуде әрдайым біртұтас жүйе болуы керек. Екіншіден, диагностика жалпы заңдылықтарды анықтауға, зерттеуге қарағанда объектінің ерекшеліктерін анықтауға бағытталған. Үшіншіден, диагностика объект туралы ғылыми білім алуға ғана емес, оны шешу мақсатында мәселені анықтауға және ұғынуға бағытталған (Алфорова, 1994: 34-41).

Диагностикалық жұмыстың өзіндік әдіснамалық негізі, талдаудың негізгі реттілігі, мағыналық бағыты бар. Мұнда Е. П. Дятл шығарған позициялар мен талдау тәсілдеріне мән береміз, сондықтан мектепті диагностикалық негізде басқаруда келесі идеялар туындайды: бірінші, нақты жұмыс істейтін мектепті немесе оның қандай да басқару жүйесін алып қарастырайық, оның мақсаты белгілі тұжырымдамалар негізінде, алынған зерттеу жұмыстары бойынша диагностика жүргізуге мүмкіндік беру, талдау жүргізіп, диагностика кезеңдерін анықтай отырып, диагностика кезеңдерін сақтау

арқылы әрбір кезеңді өз мақсаттарын орындау арқылы жүзеге асыру, екінші, бұл ретте диагностикалық талдаудың «кезеңдері» жеке деңгейлерді қамтиды.

Болмыс деңгейі-талдаудың бастапқы тармағы. Мектеп тұтас және оның жеке құрылымдық буынындағы нақты бір жүйе. Кез келген мектеп өз миссиясын және қоғамдық мақсатын - өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асырады, алайда әрбір мектеп оларды іске асырудың өзіндік ерекшеліктерін анықтайды. Бұл мақсаттар сандық және сапалық талдау әдістерінің негізінде диагностикалануы мүмкін нақты анықтамаға ие. Диагностиканың осы кезеңі:

- мектептің нақты және жарияланған мақсаттарын бағалау және салыстыру;
- мақсаттың сандық және сапалы көрсетілуін анықтау;
- мектеп мақсаттары мен оның атқаратын қызметтерін салыстыру;
- мектеп алдында тұрған міндеттерге құрылымдардың сәйкестік деңгейін анықтау.

Мән деңгейі-бұл мектептің ұйымдастыру құрылымдарын талдау. Кез-келген ұйымдық құрылым (тәрбие, оқыту жүйесі, басқару жүйесі, оқушы, мұғалім, сабақ және т. б.) өз кезегінде мектептің алға қойған мақсаттарының және мектеп буындары жұмысының қорытындыларының белгілі бір өлшемдер бойынша арақатынасы элементтердің жүйесі болып табылады. (білім деңгейі, тәрбиелілік, технологиялылық және т.б.) және олардың тиімділігін, яғни мәнін көрсетеді. Басқаша айтқанда, талдаудың бұл кезеңі:

- мектептің ұйымдастыру құрылымының элементтерін айқындау және оларды мектептің мақсаттары мен функцияларына сәйкестігін анықтау;
- нақты қолданыстағы басқару жүйесін анықтау, ұжымның бағыныштылығы, жауапкершілігі және оған өзгеріс енгізу бойынша ұсыныстарды нақтылау;
- басқару жүйесіндеі әрбір буын қызметін бағалауға, ынталандыруға және оны түзетуге көзқарастарды ұсыну.

Мектеп қызметін жүзеге асыру педагогикалық қызметкерлер атқаратын қызметтің мектеп мақсаттарына сәйкес келуі қамтамасыз етіледі. Бұл аспектілерді анықтау келесі деңгейді құрайды.

Мектептің басты қызметі оның алдында тұрған мақсаттар мен міндеттер тұрғысынан сипатталатын құбылыстың деңгейі және оларды іске асыру әрбір ұжым мүшесінің бағыттылығы мен қызметіне толық тәуелді болады. Педагогикалық ұжымды және жеке көрсеткіштерді талдау мұғалім жұмысының нәтижесін анықтауға мүмкіндік береді: мектептегі қызметкердің орны, ұжымның әрбір мүшесінің әлеуетті мүмкіндіктері, ұжым мүшелерінің мағыналық және мәндік сипаттамаларын ұғынуға көзқарас, мұғаліммен немесе топтармен арақатынаста нақты инновациялық шешімдерді жүзеге асыру мүмкіндігі.

Онтайландырылған түрде талдаудың бұрын болған деңгейлері бар түрі – шындық(жүзеге асу) деңгейі. Бұл жерде маңызды санат-мектептің инновациялық идеяларды мақсатты, жүйелі, нәтижелі және нәтижені жүзеге асыру қабілетін түсінетін жүйе ретіндегі орны; ұжымың бір орында тұрмауға, тұрақты ізденісте болуын, даму режимінде болуға бейімділігі, сол арқылы инновациялық идеяларды жүзеге асыруға кедергі келтіретін жағдайлар мен тосқауылдарды еңсере отырып. жүйенің орнықтылығын қалыптастыпу. Және осы мағынада мектеп тұрақты өз функциялары дамып келе жатқан және өздігінен дамидын болмыс ретінде көрініс табады. Бұл қызметтің кез келген кезеңінде жүйенің, оның жекелеген буындарының жалпы талдауын беруге мүмкіндік беретін нәтижелік деңгей.

Сонымен қатар, диагностиканың қажетті компоненті-әрбір кезенді «өңдеу» негізінде іске асырылатын түзету, алынған деректерге экспресс-талдау жүргізілген кезде себептер анықталып, педагогикалық ұжымның өзі белгілеген мақсаттар мен міндеттерге сәйкес мазмұны мен технологияларға қажетті түзетулер енгізіледі. Сонымен қатар, диагностика жүйесінде мыналар маңызды:

- Ішкі ақпарат, әр түрлі шешімдердің нәтижелерін салыстыруға және оларды әр түрлі уақыт аралықтарында жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мектепішілік диагностикалау кезінде алынатын ақпарат шешім қабылдау, жедел жоспарлау және бақылау қажеттілігін кез келген деңгейде іске асыруға мүмкіндік береді (директор, оқу меңгерушісі, мұғалімдер);

- Сыртқы ақпарат, ортаның динамикасы туралы, басқа мектептердің тәжірибесі туралы, білім беру мен тәрбиелеудің теориясы мен тәжірибесіндегі жаңа ақпарат жиынтығы. Бұл мектепке ауданның, қаланың, өңірдің, елдің білім беру жағдайына мән беріп, әлеуметтік тапсырысқа сәйкес келуге, сондай-ақ жалпыға танылған парадигмалар мен білім беру қондырғыларының шеңберінде өз мақсаттарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандардан түйін, қазіргі заманғы мектепті басқаруды зерттеу сипатында емес, жүзеге асыру кезеңінде болуы тиіс деген қорытынды жасауға болады, демек, педагогикалық диагностика басқарудың құрамдас бөлігі болып табылады деп болжауға толықтай негіз бар. Мұны әр түрлі аспектілерде қарастыруға болады: қызметі, құралдары, шарттары. Басқаруды басқару жұмыстарының нақты түрлерінен тұратын циклдық процесс ретінде қарастыруға болады, теориялық тұрғыдан «басқару функциялары» деп атаймыз. Басқару функциялары ерекше сипатқа ие, ерекше мазмұны бар және дербес жүзеге асырылуы мүмкін. Отандық әдебиетте мектепті басқарудағы функционалдық тәсіл мұқият әзірленген, бірақ ол көптеген пікірталастар тудыруда.

Мектепті басқару процесіне кіретін функцияларды анықтау туралы мәселе көбінесе дау туғызады. Ғылыми әдебиетте басқарудың функционалдық құрамының әртүрлі жіктемелік схемалары бар. Мысалы, П. В. Худоминский өз жұмысында басқарудың келесі функцияларын атайды: *жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру, есепке алу және бақылау, талдау*. Анри Файоль болса, басқарудың жеті функциясын анықтайды: *жоспарлау, ұйымдастыру, ынталандыру, басқару, бақылау, ретке келтіру және талдау*. М. А. Поташниктің тұжырымы бойынша: *жоспарлау, ұйымдастыру, басшылық, бақылау*. Ю. А. Конаржевскийдің пайымдауынша: *педагогикалық талдау, жоспарлау, ұйымдастыру, ішкі бақылау және реттеу*. А. А. Орлов мектепті басқару процесі мынандай функциялардан тұрады деп есептейді: *болжау, жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу және түзету, есепке алу және бақылау функциялары*.

Ю. В. Васильев болса кезеңдерден бөлек, басқару циклін бөліп көрсетті: педагогикалық жағдайды талдау,

педагогикалық қызметті жоспарлау, педагогикалық процесті ұйымдастыру және реттеу, педагогикалық әсерді үйлестіру, алынған нәтижелерді бақылау және бағалау.

Егер жоғарыда аталған авторлар берген басқару функцияларының жіктемесін талдайтын болсақ, келесі қайталанатын функцияларды атап көрсетуге болады: *жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу, бақылау және есепке алу*. П. И. Третьяков және Т. И. Шамова жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларда мектепте басқаруды жетілдіру үшін функциялардың мұндай жіктелуін жеткіліксіз деп санайды және басқару функциясының басқа да құрамдас бөліктерін атап көрсетті, олар: *ақпараттық-аналитикалық, уәждемелік-мақсатты, жоспарлы-болжамдық, ұйымдастырушылық-зерттеу, реттеушілік-түзету* (Третьяков, 1995: 163).

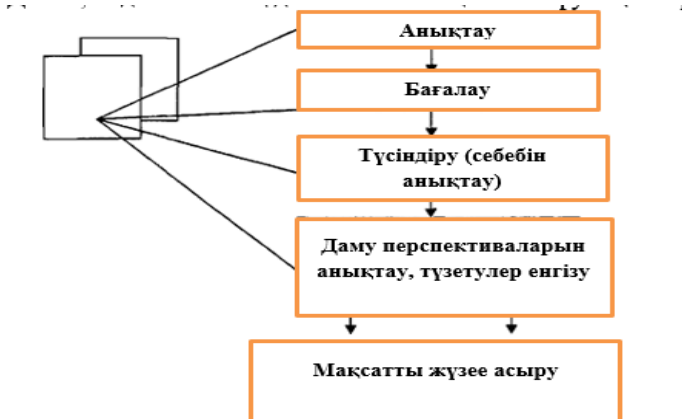
П. И. Третьяков Т. И. Шамоваға қарағанда, Бақылау-диагностикалық, ұйымдастыру-орындаушылық сияқты тағы екі функцияның болуын атап көрсетсе, бірақ ұйымдастыру-зерттеу жұмыстарын бөлмейді (Третьяков, 1995: 165). Бұл авторлар, басқару функцияларына атау бере отырып, оларға диагностика функцияларын белгілеуді қосты, сол арқылы басқарудың әрбір функциясының ішінде диагностиканың белгілі бір функциясы бар екенін растай отырып, диагностика басқарудың әрбір функциясының ажырамас бөлігі болатынын айқындады. Диагностиканы қазіргі заманғы мектепте басқарудың маңызды функциясы ретінде қарастырамыз, өйткені педагогикалық диагностика мектеп өмірінің барлық салаларына енеді (енуге тиіс) және талдау негізінде кез келген қиындықтарды тиімді жолмен шешеді.

Басқару функциялары мен диагностиканың функциялары бір-бірімен өзара тығыз байланысқан. Педагогикалық диагностиканың орны мектепті басқаруда басқарудың өзі ішінде болады және неғұрлым сапалы деңгейде басқаруға көмектеседі: педагогикалық диагностиканың функциясы басқару функциясының құрамына кіреді және басшының басқару қызметінің қозғаушы күші, оның тиімділігін арттыру болып табылады. Мысалы, педагогикалық диагностиканың коррекциялық функциясы басқару процесінің барлық қатысушыларының ішкі жағдайын ескере отырып, оқу

- тәрбие процесіне түзету жүргізуге мүмкіндік береді. Басқару реттеушілік - түзету функциясы, сондай-ақ оны жүйеленген деңгейде ұстап тұру үшін оперативтік тәсілдердің, құралдардың және әсерлердің көмегімен түзету жүргізеді. Бұл басқару мен диагностика функциялары арасындағы терең өзара кірігетін байланысты көрсетеді. Бағалау (мектепте әр қатысушының қызметін сапалық және сандық бағалау) және өз бетінше - мақсаты ақпараттық-аналитикалық функция негізінде процестің әрбір қатысушысының өзін-өзі талдау, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау, әкімшілік және қоғамдық бақылауды үйлестіру, оқушының, мұғалімнің, жетекшінің қызметін бағалауда кез келген қатысушыны қағазбастылықтан құтылуына мүмкіндік береді (Гвишиани, 1972:132).

Білім беру мазмұнын және мектептің барлық тіршілік әрекетін өзгерту басқару жүйесін өзгерту үшін қажетті алғышарттарды жасайды. Мектеп өмірінің барлық жақтарын диагностикалау міндетті буын болып табылады.

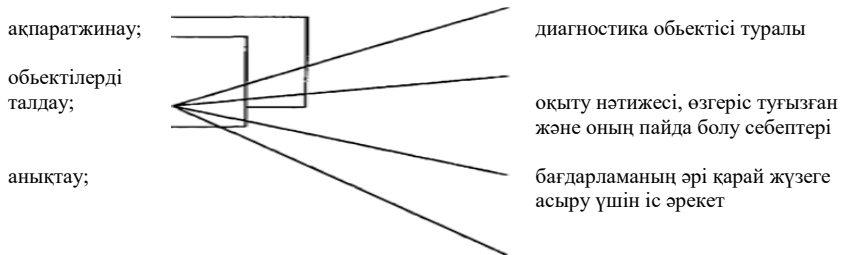
Диагностиканың міндеті-алынған нәтиженің жоспарланған нәтижемен ара қатынасы, алшақтықты анықтау, себептерін анықтау және олардың шоғырлануы, ал осының негізінде-келесі жұмыс үшін мақсаттарды түзету. Демек, педагогикалық диагностиканың негізгі функциялары:

Сызба 1. Педагогикалық диагностиканың функциялары.

Осылайша, педагогикалық диагностиканың мақсаты-қазіргі кездегі диагностика объектісінің жағдайын анықтау және оның одан әрі дамуы мен жетілдірілуін болжау.

Педагогикалық диагностиканың міндеттері арасында мына міндеттерді бөліп қарастырамыз:

Сызба 2. Педагогикалық диагностиканың міндеттері

Оның міндеті дамудың нақты деңгейін зерттеу негізінде білім беру процесінің нәтижелілігін көп аспектілі бақылау, осы дамуды оның қойылған мақсаттармен арақатынасында талдау негізінде түзету, енгізу және даму перспективаларын анықтау болып табылады.

Қазіргі мектепте демократияландыру жағдайында басқаруға қатысуға адамдардың саны өсуде, сондықтан барлық педагогтарға басқару сияқты маңызды және күрделі құбылыстың мән-мағынасын жақсы түсіну маңызды. Мұғалім сабақта білімді меңгеру процесін басқарады, оқушы өз қызметін, өзінің дамуын және т. б. басқарады. Егер басқару – бұл ұжымның әрбір мүшесінің жалпы ортақ істе белсенді қатысу дәрежесі болса, оның осы іске қосқан үлесі, субъектілер арасындағы қарым-қатынас, олардың бағыныштылық дәрежесі, лауазымдық міндеттерді орындау, онда осындай құралдарды құру қажет. Педагогикалық процестің барлық қатысушыларының білім беру жүйесінде алар орны бар, басқарудың жаңа сапалы жағдайына, оның нақты мақсаттарын, мазмұнын, әдістерін, нысандарына сәйкес ауысып отырады. Бұл педагогикалық диагностиканы басқаруға енгізе отырып, басқару құралы ретінде, басқарудың барлық қатысушыларының диагностика теориясы мен қолдану тәжірибесін меңгеру деен ұғымға саяды .

Менің ойымша, басқарушылық диагностиканың ерекшелігі, бір жағынан, кез келген бағыт бойынша жұмыстың басында проблеманы анықтауға және мақсатты басқарушылық, мазмұнды және технологиялық шешімдердің

негізгі бағыттарын таңдауға, оларды жетілдіру жөніндегі шараларды және тиісті іс-қимыл бағдарламасын белгілеуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, жұмыс және алынған диагностикалық материалды талдау аяқталғаннан кейін бастапқы кезеңде ұсынылған диагностикалық гипотезаны тексеруге, бар проблемалар мен ауытқулар туралы түпкілікті пікір қалыптастыруға және осы ұйымның және сыртқы ортаның ерекшеліктерін ескере отырып, оларды шешу жолдарын нақтылауға болады. Ол үшін резервтер, мектептің даму мүмкіндіктері, кадрлық әлеует, таңдалған білім беру парадигмасы, мектептің, мектеп ұйымдарының білім беру және тәрбие қызметінің мазмұны және т. б. туралы жеткілікті ақпарат алу қажет.

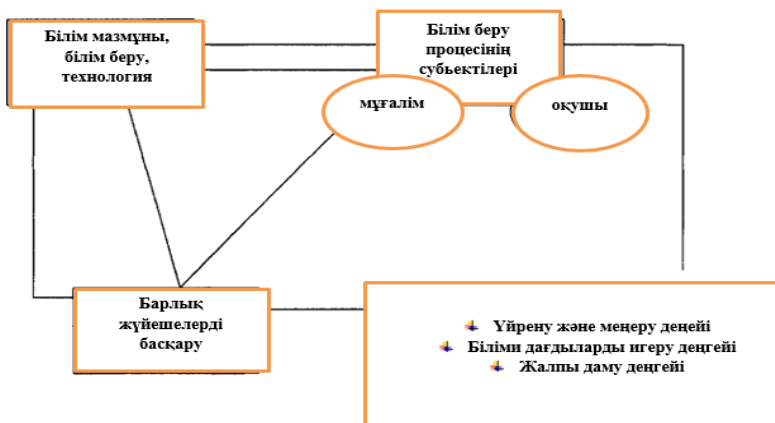
Диагностикалық қызметті ұйымдастыру әдістемесі мектепте басқару процесін дамыту мәселелері туралы нақты ақпарат алуға мүмкіндік беретін бірқатар дәйекті процедураларды көздейді. Сонымен, технологиялық шешімді қабылдау туралы маңызды ақпарат жұмыс тобын, уақытша ғылыми-зерттеу ұжымын құру, сыныптарды оқытудың жаңа технологияларына және т. б. ауыстыру мәселесін шешу үшін кадрлық әлеуетті талдау кезінде алынуы мүмкін. Зерттеу әдісін таңдау және оның мақсаттарымен, сондай-ақ зерттеу объектісінің ерекшеліктерімен және диагностикалық процестің кезеңдерімен анықталады. Бастапқыда кең ауқымды талдау жұмыстары жүргізіліп жатқан ұжымдық пікірталастар, кеңестер ұйымдастырылады. Оның барысында негізгі проблемалар анықталады, әртүрлі ақпарат көздері зерттеледі және шешім қабылданады. Тәжірибе негізге сүйенер болсақ, бұл тәсіл - мектеп проблемаларының ұжымдық рефлексиясы-диагностиканың негізінде басқарудың қажетті және міндетті кезеңі болып саналады.

- мектеп қызметінің өзекті мәселелерін анықтау;
- алға қойған мақсатты жүзеге асыру үшін, ұжымды жинау және пікірлестер (жақтастар) тобын қалыптастыру;
- педагогикалық ұжымның әлеуетті мүмкіндіктеріне және тиісті мектеп жүйелеріне негізделген мәселелерді шешудің пәрменді жолдарын белгілеу.

Диагностика шеңберінде өткізілген педагогикалық іс-әрекеттерді анықтау және бағалау жүргізіледі. Бұл ретте

педагогикалық жүйе қызметінің нақты нәтижелерінің соңғы мақсаттарына сәйкестігі туралы хабардар ететін кері байланыс қамтамасыз етіледі. Соңғы мақсаттар жоспарланған мақсатқа сәйкес келмей қалу процесі-қалыпты жағдай, бірақ практикалық білім беру қызметкерлері әрдайым ескермей кету қаупі де жоқ емес. Сондықтан мен педагогикалық диагностиканы маңызды басқару құралы деп есептеймін; мектеп білім беру процесінің күрделілігі бүгінгі күні оның жұмысының өнімділігі мен нәтижелілігін, серпінділігі мен дамуын қамтамасыз ете отырып, жүйенің жұмысына уақытылы және тиімді түзетулер енгізу үшін оның барлық кезеңдері мен мазмұнды буындарын қадағалауды талап етеді. Мұнда қойылған міндеттер нәтиженің жоспарланған мақсаттан ауытқу дәрежесін, бағытын және себептерін дұрыс бағалау болып табылады. Бұл ауытқулар педагогикалық жүйеге оның жұмыс істеу тиімділігін төмендететін себептер ретінде әртүрлі сыртқы және ішкі факторлардың ықпалынан туындауы мүмкін: білім беру мекемесінің мақсаттарының өзгеруін, білім беретін оқу жоспарлары мен бағдарламаларындағы өзгерістерді, білім беру мекемесі мақсаттарымен білім беру процесіне қатысушылардың жеке мүдделерінің сәйкес келмеуін және ғылымның күнделікті даму үздіксіздігін, жаңа оқу курстарын енгізуді, оқытудың жаңа әдістері мен технологияларына көшуді атауға болады (Анисимова, 1998:102).

Түйіндей келе, диагностика, сыртқы орта әсерлері мен педагогикалық жүйенің ішкі факторлары арасындағы байланысты талдауды қамтамасыз етуге және білім беру процесінің негізгі сипаттамаларындағы нәтижелер негізінде осы байланыстарды реттеуді қамтамасыз етуге бағытталған.

Сызба 3. Білім беру процесінің негізгі сипаттамалары

Сызба 4. Диагностикалық әдістерді меңгерген мұғалім қызметі.

Осылайша, мектепті дамыту, оның қызметін жетілдіру үшін қолайлы жағдай жасау көбінесе мектепті басқарудың қазіргі заманғы тұжырымдамасына көшумен байланысты, оның негізінде педагогикалық диагностика жатыр. Зерттеу барысында мен педагогикалық диагностиканы заманауи мектепті басқаруды жетілдіру шарты ретінде қарастырдым.

В. А. Сухомлинский: «өз логикасымен, философиялық негізге сүйене отырып, білім беру саласында бұл белгілі бір шамада өзіндік қайталанбас ойы, сезімі, мүдделер әлемі бар жеке тұлға тәрбиелеп отырғандықтан білім беру қызметін зерттеу элементтерінсіз елестету мүмкін емес». Ал мектеп директорының басқарушылық қызметі педагогикалық еңбектің ерекше түрі ретінде зерттеу негізіне ие, оны күшейтуде және оны жетілдірудің ішкі резервтері бар. Диагностиканы басқару практикасында қолдану басшыға құзыретті болуға, ол басқаратын процестердің жақсы мәнін, сондай-ақ басқару заңдылықтарын, ынтымақтастықтың психологиялық негіздерін білуге, ақпараттың объективтілігі мен дәлелділігі принциптерін сақтай отырып, басқарылатын процестердің барысы туралы жинау, талдау, бағалау және ақпарат әдістерін меңгеруге, жалпы педагогикалық процестің жүйелі көрінісін, басты буынды бөліп, оған әсер ете отырып, осы әсердің байланысқа, яғни, ол басқару құрамына кіретін бүтін, байланысқа әсерін анықтауға мүмкіндік береді, директордың басқару қызметін қайталау мүмкіндігі болуы тиіс.

Диагностика негізінде басқаруды құру жетекшіге оқу - тәрбие процесінде болып жатқан өзгерістерді көруге және бағалауға, анықталған кемшіліктердің себептерін жоюға, оң жетістіктерді белгілеуге, неғұрлым жоғары нәтижелер алу жолдарын болжауға мүмкіндік береді. Басқаруда диагностика болған жағдайда ғана басшы оқиғаларды айқындамай, басқара алады. Педагогикалық диагностика проблемалардың мәніне терең енуге, оларды шешуге қол жеткізуге, олардың пайда болуының алдын алуға мүмкіндік береді, жылдық жұмыс жоспарын жедел түзетуге, мұғалім және басшының қарым - қатынасын жетілдіруге мүмкіндік береді. Диагностика сондай - ақ егжей-тегжейлі зерттеуді талап ететін оқу-тәрбие процесінің түйіндерін ажыратуға көмектеседі.

Басқару үдерісіндегі ең бастысы-басқарушылық шешімдерді қабылдау және іске асыруды ұйымдастыру. Шешім қабылдау үшін тиісті жұмысты жүргізу, қажетті деректерді жинау, оларды талдау, қорытынды жасау қажет. Басқарудағы барлық процесс ақпарат жинау, өңдеу және оны беру кезінде жүзеге асырылады. Әрбір басшы басқару жүйесіндегі диагностикалық ақпаратқа ерекше көңіл бөлуі

тиіс, ол басқарушылар мен ұжым арасындағы байланыс құралы болып табылады. Демек, кері байланыстың болуы қазіргі мектептегі басқаруға қол жеткізілетін қажетті шарт болып табылады. Сондықтан, басшы оған ұжым қойған міндеттерді орындауға қол жеткізу үшін диагностика нәтижесінде алынған ақпаратпен жұмыс істеуі тиіс. Бірақ бұл шешім объективті және міндетті түрде орындалуға тиіс. Әйтпесе, В.П.Симонов атап көрсеткендей, білім беру процесін басқару формальды болады, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің жоғары сапасына, олардың жан-жақты, үйлесімді және еркін дамуына кері ықпал етеді. М.А.Кременнің айтуынша, «тиімділік - бұл «ғылым» ұғымына бірігетін теория мен тәжірибені ескере отырып, аз уақыт және энергетикалық шығын шығармауымен тиімдірек-бұл сіздің өкімдеріңіздің жоғары сапасына өндіріс үшін үлкен қайтарыммен қол жеткізуді білдіреді.

Басқару келесі талаптарды сақтаған кезде тиімді болуы мүмкін:

- басқару тетігі білім беру процесінің барлық қатысушыларының әлеуетті және кәсіби мүмкіндіктеріне және осы басқарылатын жүйенің күрделілігіне сәйкес болуы тиіс

- кері байланыс жоғары деңгейде қамтамасыз етілуі тиіс;

- түпкілікті нәтижені бағалау критерийлері әрқашан мақсаттармен байланысуы тиіс;

- нақты адамдардың шығармашылық, әлеуетті ерекшеліктерін міндетті түрде есепке алу.

Жеке бастаманы елемейтін немесе әлсіз ескеретін басқару түрі, адами фактор - бұл тиімділіктің көрінеу антиподы. В. П. Симоновтың пікірінше (Симонов, 1993:48-55), білім беру үдерісін басқарудың негізгі көрсеткіштері келесі факторлар болып табылады:

- қойылған міндеттердің орындылығына байланысты қойылған мақсаттарға жету үшін жұмсалатын күш-жігердің, құралдар мен уақыттың оңтайлылығы;

- субъект және объект қызметінің оның органикалық бірлігінде, өзара байланысы мен өзара шарттарындағы амал тәсілдерінің ұтымдылығы;

- барлық операциялардың субъектінің нысаналы бағдарламалық қондырғысымен және басқарушылық әсер ету жүйесімен негізделген мақсатқа бағытталған сипатына сәйкестігіндегі нақтылық;

- қызметтің өзектілігі барлық іс-әрекеттер мен операциялардың қойылған мақсаттар мен міндеттерге толық сәйкес келуі;

- басқару субъектілері қызметінің белсенділігі мен дербестігі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, қазіргі мектепте басқаруды жетілдіру шарты ретінде педагогикалық диагностиканы қолдану бойынша біздің зерттеулеріміз жоғарыда аталған факторларды ұстанды. Білім беруді басқаруды жетілдіру ақпараттық - диагностикалық қамтамасыз ету жүйесін қайта құрудан бастау қажет. Мектеп басшыларының өздері жауап беретін және басқарушылық әсер етуге арналған кіші жүйелердегі процестердің жағдайы мен дамуы туралы міндетті ақпарат контуры болуы тиіс. Бұл педагогикалық диагностика жүйесін құруы да мүмкін. Педагогикалық диагностика тек педагогикалық қызметтің бастапқы, орталық және қорытынды кезеңі ғана емес, сондай-ақ басқару қызметінің қажетті құрамдас бөлігі. Педагогикалық диагностиканың жұмыс анықтамасы ретінде жұмыста оны себеп - салдарлық байланыстарды талдау және белгілі бір өлшемдер мен көрсеткіштер бойынша бағалау құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін, қазіргі мектепте басқару тиімділігінің шарты-басқару функциясы ретінде пайдаланылады. Бұл қағидатты жағдай бізге педагогикалық диагностика тек функция, шарт, басқару құралы ғана емес, сонымен қатар оның қажетті компоненті деп айтуға мүмкіндік берді.

Пайдаланылған Әдебиеттер:

АЛФЕРОВА, Лолита (1996). “Методика, Основанная на Анализе и Диагностике”, №5, 34-41, Москва.

АНИСИМОВА, Виктория (1998). *Внутришкольное Управление Развитием Авторских Педагогических Систем Учителей*, Докторская диссертация, Волгоград: Волгоградский Государственный Педагогический Университет.

ГВИШИАНИ, Джермен (1972). *Организация и Управление*, Москва: Наука.

ПОТАШНИК, Марк, (1980). *Оптимизация Управления Школой*, Москва: Просвещение.

- СИМОНОВ, В (1993). *Управление образовательным процессом в средней школе: методология, теория, технология*, Диссертация на соискание ученой степени, Москва.
- СИМОНОВ, В. (1995). *Диагностика Личности и Профессиональных Качеств Учителя*, Москва: Международная пед. Академия.
- ТРЕТЬЯКОВ, Пётр (1995). *Практика Управления Современной Школой (Опыт Педагогического Менеджмента)*, Москва: ВИНТИ.